

СЕКУНДАРНА ВИКТИМИЗАЦИЈА ЖРТАВА КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПОСРЕДСТВОМ МАСОВНИХ МЕДИЈА

Немања Стевановић¹
Слободан Симовић²

САЖЕТАК

Циљ рада је приказ неприхватљивих образаца понашања заступљених у масовним медијима који се односе на начин извештавања приликом откривања и доказивања кривичних дела, а којима се, сасвим супротно нормативном оквиру и професионалним препорукама, врши секундарна виктимизација жртава. Термин секундарна виктимизација развијен је у оквиру правних наука, с циљем да се опише стање у којем су жртве кривичних дела приморане да, услед неадекватног и неправовременог деловања органа формалне социјалне контроле, поново проживљавају последице које су настале самим кривичним делом. С обзиром да медијско извештавања о току кривичног поступка, у највећем броју случаја, има карактер упоредног јавног поступка, секундарна виктимизација жртава кривичних дела може настати и услед непрофесионализма и неодговорности медијских радника. На основу квалитативне анализе медијског садржаја, као основног методолошког приступа и анализе правног и институционалног оквира у овој области, констатује се да је секундарна виктимизација жртава кривичних дела посредством масовних медија готово свакодневна појава, те да она, с обзиром на специфичности кривичних дела код којих је најзаступљенија и доминантност патријархата, примарно погађа жене, неретко и малолетне девојке.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: секундарна виктимизација, медији, кривична дела, жртве, извештавање.

SECONDARY VICTIMIZATION OF CRIMINAL VICTIMS THROUGH THE MASS MEDIA

SUMMARY

The aim of this paper is to examine unacceptable patterns of behaviour present in the mass media in terms of the manner of reporting when detecting and proving crimes, and which, contrary to the normative framework and professional recommendations, provoke secondary victimization of the victims. The term secondary victimization was developed within the legal sciences, in order to describe the situation in which victims of crime are forced to relive the

¹ Докторанд Факултета безбедности Универзитета у Београду, nemanja.stevanovic@fdb.edu.rs

² Ванредни професор Факултета за дипломатију и безбедност у Београду, Универзитет „УНИОН – Никола Тесла“, Београд, slobodandsimovic@gmail.com

consequences of the crime due to inadequate and untimely action of formal social control bodies. Given that media coverage of criminal proceedings, in most cases, adopts the character of a comparative public procedure, secondary victimization of crime victims may occur due to unprofessionalism and irresponsibility of media workers. Based on the qualitative analysis of media content, as a basic methodological approach and analysis of the legal and institutional framework in this area, it is concluded that secondary victimization of crime victims through the mass media happens almost every day, and given the specifics of most prevalent crimes and the dominance of patriarchy, such victimization primarily affects women, often underage girls.

KEY WORDS: *secondary victimization, media, crimes, victims, reporting.*

УВОД

Перманентна тежња према подизању нивоа конкурентске способности и, у крајњој линији, остварењу што већег профита, избрисала је морална, неретко и нормативна ограничења и створила потпуно нове обрасце друштвеног понашања. Вероватно и најеклатантнији пример овога јесте медијско извештавање о различитим друштвеним темама, укључујући и сензационалистичко и егзалтирано пласирање информација о разним облицима кривичних дела, не изостављајући ни саме жртве истих. Глобално посматрано, а није ни мали број истраживања која то потврђују (Wormwood et al., 2019; Thompson et al., 2017), постоји тренд који показује да је криминалитет у паду или да стагнира, међутим, то не имплицира да се експанзија сензационалистичких вести не одражава на овај тренд, већ је овакав тренд, заправо, резултат деловања мноштво различитих фактора. Првобитно осмишљени као средство информисања чланова одређене друштвене заједнице о темама од јавног и другог интереса, чија је основна сврха да пружи информације о актуелностима, независни и слободни медији данас представљају основу демократског друштва. Међутим, иако је рад масовних медија конципиран на појединим начелима, као што су тачност, истинитост и правичност, уз законске регулативе које налажу начине извештавања у погледу заштите личних података и приватности, улога масовних медија, поготову у светлу експанзије дигиталних технологија, одступа од ових прописа и превазилази ове оквире. Истине ради, злоупотреба масовних медија је далеко комплексније питање које неминовно подразумева и одређене политичке мотиве, што је посебна тема која би захтевала дубљу анализу. Ипак, самом анализом садржаја већине данашњих медија, изузев неколицине која још увек одолева условима савременог тржишта, јасно се уочава корелација медија и криминалитета, односно фасцинација истих овом друштвеном појавом.

У академској литератури постоје бројна истраживања разлога медијске преокупираности злочинима, а Стјуарт Хол (*Stuart Hall*) и сарадници наводе да криминалитет представља вест зато што изазива претњу, односно „реафирмише консензуалну моралност друштва“ (Hall et al, 1978, према Кесић, Џелетовић и Томић, 2020, стр. 1415). Без обзира на заинтересованост корисника штампаних и дигиталних медија за садржајем ове врсте, само постојање интересовања не може бити оправдање да масовни медији прелазе границе дозвољеног. У том смислу, прилично неприхватљива јесу медијска извештавања о жртвама посебно осетљивих кривичних дела, међутим, сведоци смо да управо овакви злочини изазивају највише пажње па сами медији у такмичењу за што већим бројем „кликова“ или тиража готово да

немају било каквих ограничења у погледу детаља које преносе. Ослобођени било које врсте одговорности, јер често уживају подршку носилаца политичке власти, свесно игноришући морална начела и законска ограничења, ови медији производе додатну и беспотребну патњу самих жртава, у правној науци познату под називом секундарна виктимизација. Управо из разлога да би се спречило настајање секундарне виктимизације одговорност медија би требало да буде на много већем нивоу, тачније, између интереса жртве и заинтересованости јавности не би смело да буде било каквог компромиса.

СЕКУНДАРНА ВИКТИМИЗАЦИЈА И МЕДИЈИ

Превенција криминала, схваћена као скуп активности које се предузимају с циљем да се спречи настајање кривичних дела, представља интердисциплинарни активност која захтева допринос најширег спектра друштвено-правних субјеката, попут полицијских службеника, правника, социјалних радника, али и медија. За разлику од формалног облика социјалне контроле, који је институционализован, од значаја за превенцију криминала јесте и неформална социјална контрола која подразумева она „средства која настају у друштву без прописивања од стране неког државног ауторитета“ (Васиљевић-Продановић, 2012, стр. 485). Реч је, заправо, о облику социјалне контроле који је карактеристичан за оне друштвене заједнице које негују културу традиционалног схватања улоге породице и одбацују индивидуализам и приватност. Као резултат таквог схватања превенција ове врсте се примарно односи на активности које се предузимају у социјалним групама са којима појединац преваходно долази у контакт, као што су породица, школа, итд.³ Чињеница да неформална социјална контрола нема примарно дејство не умањује њену важност, нарочито са аспекта наше теме, с обзиром да неформалне санкције, између осталог, могу обухватити и посрамљивање, ругање, сарказам, критику, а у екстремним случајевима социјалну дискриминацију и искључивање (Васиљевић-Продановић, 2012, стр. 485). Континуирани напори институција задужених за спречавање и сузбијање криминала и синхронизовано и одговорно деловање претходно наведених субјеката може допринети том циљу, међутим, сасвим је јасно да се кривична дела не могу у потпуности искоренити. Због тога, од велике важности јесте и обавеза свих институција и стручних организација да непрестано раде на едукацији читавог становништва о томе како према жртви треба поступати у ситуацијама када је извршено одређено кривично дело. Из такве потребе, с циљем развоја научних принципа и начела у овом смислу, развијена је виктимологија, најједноставније схваћена као наука о жртви. Ипак, од њеног настанка па све до данашњих дана, постоји спор о томе којим жртвама би виктимологија требало да се бави. По мишљењу првих виктимолога, попут Бенџамина Менделсона (*Benjamin Mendelsohn*), виктимологија би требало да се бави свим жртвама, међутим, његово становиште није у потпуности прихваћено па се ова наука углавном бавила жртвама криминалитета (Николић-

3 Поједина истраживања су показала да на криминал пресудан утицај могу имати и фактори као што су блиски међуљудски односи, односно интеракција која се остварује између чланова заједнице. Флагрантан пример ове праксе јесу оне државе које имају ниску стопу криминалитета, као што су Јапан и Малта, а чија се превентивна и репресивна средства базирају на неформалним облицима социјалне контроле, тако што настоје да реинтегришу преступнике обнављањем његових социјалних веза (Игњатовић, 2009, стр. 50).

Ристановић, 2019, стр. 34). На основама таквог схватања виктимологија је развила свој предмет проучавања, а у покушајима да се пронађе компромис између супротстављених ставова, поједини аутори су виктимологију одредили као науку која се бави жртвама разних облика виктимизације, на националном и наднационалном нивоу, и механизмима који су креирани за њихову заштиту (Турковић, 2004, према Николић-Ристановић, 2019, стр. 36.). У том погледу, како наводи Менделсон, виктимологија има два задатка: први је да спречи виктимизацију, а други је да минимализује последице претрпљене радње кривичног дела и спречи настанак секундарне виктимизације (Mendelsohn, 1976, prema Clevenger, Higgins, Marcum & Navarro, 2020, p. 2).

Како бисмо могли да разумемо предмет виктимологије и њеног теоријског доприноса у умањењу или спречавању негативних последица претрпљене кажњиве радње, неопходно је да најпре одредимо појам виктимизације и направимо јасну дистинкцију између њеног примарног и секундарног облика. Виктимизација би, сходно томе, представљала „процес путем којег се постаје жртва, док се само стање када је неко постао жртва назива виктимизираност“ (Николић-Ристановић, 2019, стр. 103). У стручној литератури се, такође, могу пронаћи и одређена неслагања када су појавни облици виктимизације у питању, али преовладава мишљење да се разликују два примарна облика из којих се даље могу изводити и прецизније класификације, а то су: примарна виктимизација и секундарна виктимизација (Baisla, 2016, p. 65). Примарна виктимизација, тврде Симеуновић-Патић и Кесић, подразумева „страдање које проистиче из радње кривичног дела, односно трпљење директних последица кривичног дела које се састоје у наношењу повреде, односно штете жртви“ (Симеуновић-Патић и Кесић, 2016, стр. 4). Искуство примарне виктимизације, како показује досадашња пракса, може имати вишеструке ефекте на жртву: прво, то су очигледни физички ефекти (последице), у ситуацијама када је дошло до физичког напада на жртву; друго, негативне последице трпљења радње одређеног кривичног дела се могу одразити и на ментално здравље жртве, а од саме трауме зависе и степен психичког поремећаја (обично су то депресија, анксиозност, страх или посттрауматски стресни поремећаји); даље, виктимизација може проузроковати и извесне финансијске потешкоће, услед крађе или оштећења имовине, уколико је неопходна додатна медицинска помоћ, односно додатна правна помоћ када специфичност самог кривичног дела изискује и подношење приватне тужбе (Wilson, 2009, pp. 205-206). Наведене негативне последице су неизоставни део примарне виктимизације и задатак органа формалне социјалне контроле јесте да жртви пружи адекватну помоћ и заштиту како би превазишла трауме ове врсте. Међутим, поражавајућа је чињеница да жртве врло често претрпе додатну штету и то, не као директну последицу кривичног дела, већ због неадекватног поступања управо оних органа који би требало да спрече поновно проживљавање сопствене виктимизације. Према Улриху Ортху (*Ulrich Orth*), у оваквим ситуацијама у којима „кривични поступак има негативан утицај на жртву, или узрокује психичку штету жртви, настаје оно што се обично назива секундарном виктимизацијом“ (Orth, 2002, p. 316). Секундарна виктимизација, дакле, може бити узрокована, на пример, поновним излагањем жртве учиноцу, поновним испитивањем истих чињеница, употребом неприкладног језика или неосетљивим коментарима свих оних који долазе у контакт са жртвама.

Таква кривична процедура, која носи све наведене ризике, захтева изузетну стручност и поштовање свих правила и процедура, па ипак, сведочимо времену где се у одређеном броју случаја најмање води рачуна о интересима жртава, што потврђују и истраживања у којима су испитаници навели да им је кривични поступак против учиниоца нанео више штете него сама кривична виктимизација (Orth, 2002, p. 321).

Заштита жртава кривичних дела и спречавање поновљене виктимизације предвиђена је и међународним правним оквиром и са њим усаглашеним националним законодавствима. Први корак на том плану учињен је 1985. године када је Генерална скупштина Уједињених нација усвојила Декларацију о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе моћи (*Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*).⁴ Полазећи од основних принципа међународног јавног права и Универзалне декларације о људским правима (*The Universal Declaration of Human Rights*), ова Декларација дефинише жртву као „особу која је претрпела физичка или психичка оштећења, материјални губитак или значајно кршење основних права путем чињења или нечињења“ и налаже да се према жртвама мора односити „саосећајно и уз поштовање њиховог достојанства“, те да је неопходно да се жртвама омогући да буду обештећене путем „формалних или неформалних процедура које су правовремене, правичне, финансијски доступне и приступачне“ (General Assembly resolution 40/34, 1985). Ова Декларација је поставила темељ за даљи развој правног оквира за заштиту жртава кривичних дела, па су измењене околности живота на почетку XXI века и, последично томе, нови облици виктимизације захтевали и ревидирање дотадашњих прописа. Из тог разлога Европски парламент је 2012. године усвојио Директиву о успостављању минималних стандарда о правима, подршци и заштити жртава криминалитета (*Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime*)⁵. Ова Директива предвиђа да жртвама кривичних дела треба пружити информације и савете о релевантним правима, услугама и превентивним мерама, као и о емотивној, и тамо где је доступно, психолошкој подршци; специјалистичке услуге подршке треба да буду развијене и обезбеђене, осим ако такве услуге већ не постоје, укључујући склоништа и други одговарајући привремени смештај (*Directive 2012/29/EU, 2012*).

Како се Република Србија налази у процесу придруживања Европској унији, на том путу, биће неопходно усклађивање и свих правних прописа, подразумева се и оних који се односе на заштиту жртава кривичних дела и спречавање поновне виктимизације. У актуелном тренутку, издваја се неколико прописа који налажу заштиту ове врсте. Тако се, у једном делу Законика о кривичном поступку⁶ (у даљем

⁴ Декларација о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе моћи (*Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*), усвојена на Седмом конгресу УН у Милану (од 26. августа до 6. септембра 1985. године), ступила на снагу 29. новембра 1985. године, (A/RES/40/34). Не подлеже ратификацији јер није међународни уговор.

⁵ Директива о успостављању минималних стандарда о правима, подршци и заштити жртава криминалитета (*Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime*), усвојена 4. октобра 2012. године, ступила на снагу 25. октобра 2012. године, OJ L 315. Још увек није објављено у Службеном гласнику. Национална стратегија за унапређење положаја жртава и сведока кривичних дела у Републици Србији за период од 2020. до 2025. године са пратећим Акционим планом за период од 2020 до 2025. године представља стратешки документ који предвиђа усклађивање законодавства са Директивом.

⁶ „Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.

тексту: ЗКП), у члану 102. наводи да је орган поступка дужан „да оштећеног или сведока заштити од увреде, претње или сваког другог напада“. Процесни положај оштећеног, како наводе поједини аутори, добио је значајно место у упоредном праву, при чему „нормативно уређење овог питања има два аспекта – настојање оштећеног да у кривичном поступку оствари имовинскоправни захтев и аспект последица потребе за предузимањем мера за спречавање његове секундарне виктимизације“ (Илић, 2012, стр. 137). Иако постоје одређене термилошке дилеме, попут већине држава у континенталној Европи, наше кривично процесно право користи термин оштећени. При томе, како наводи Шкулић, оштећени се може појавити у „неколико основних процесних својстава, која се могу и комбиновати, па је тако на пример, оштећени као могући тужилац, по правилу и сведок, а може поднети и имовинскоправни захтев и слично“ (Шкулић, 2015а, стр. 2). Из тог разлога, обавеза државе да нормира посебна правила о заштити сведока у појединим кривичним поступцима, у зависности од категорије сведока, категорије кривичних дела или категорије судова, остварена је доношењем новог ЗКП (Бркић, 2005, стр. 112). У том смислу, позитивноправне одредбе ЗКП предвиђају три вида заштите: основна заштита, садржана у чл. 102. ЗКП, заштита посебно осетљивог сведока, садржана у чл. 103. и 104. ЗКП и мере према заштићеном сведоку, садржане у чл. 105 - 112. ЗКП (Лазаров, 2017, стр. 207). Од посебног значаја за ову тему јесте увођење процесне установе посебно осетљивог сведока чији циљ треба да буде спречавање секундарне виктимизације оштећеног као сведока, с обзиром на то да он може бити „посебно трауматизован учињеним кривичним делом“ (Илић, 2012, стр. 154). Како је предвиђено чланом 103 став 1. ЗКП⁷ основ за додељивање овог статуса представља узраст, животно искуство, начин живота, пол, здравствено стање, природа, начин или последице извршеног кривичног дела, односно друге околности случаја. У ту сврху, а с циљем да се спречи поновна виктимизација, ова врста заштите посебно осетљивог сведока остварује се „постављањем питања сведоку преко органа поступка који се према њему мора односити са посебном пажњом“, при чему се испитивање „може обавити и уз помоћ психолога, социјалног радника или другог стручног лица“, док је дужност посебно осетљивог сведока да се суочи са окривљеним релативизована (Илић, 2012, стр. 154-155). На овај начин, увођењем наведене установе и јасним дефинисањем положаја оштећеног у кривичном поступку, ЗКП доприноси развоју механизма заштите жртава и спречавању проузроковања беспотребне накнадне патње – секундарне виктимизације.

Имајући у виду исти овај циљ којем поменуте одредбе ЗКП треба да допринесу, законодавац је отишао и корак даље тиме што је предвидео и низ специфичних решења која су садржана у посебним законима. Заправо, реч је о Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица⁸ (у даљем тексту: ЗМ), односно о кривичноправним нормама које се примењују у условима када се ради о малолетним учиниоцима кривичних дела, а у одређеној мери и када су у питању „малолетна лица која су оштећена одређеним кривичним делима“ (Шкулић, 2015б, стр. 132). Према Лазаровој у малолетничко кривично право би

7 „Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС.

8 „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005.

се могле сврстати и норме којима се малолетна лица на посебан начин штите када се у кривичном поступку појаве као оштећени и као сведоци (2017, стр. 238-239). Са аспекта теме која се у овом раду обрађује, највише пажње привлачи трећи део ЗМ у којем су садржане посебне одредбе о кривичноправној заштити малолетних лица као оштећених у кривичном поступку. У том смислу, како би органи формалне социјалне контроле могли уопште да ступе у контакт са малолетницима законодавац је поставио формалан услов који се састоји у поседовању сертификата о стеченом посебном знању из области права детета и кривичноправној заштити малолетних лица (Лазаров, 2017, стр. 240). Даље, како се наводи у чл. 151. ст. 3. ЗМ, у свим фазама поступка примењује се правило обавезне специјализације, што значи да се у поступку појављују службени актери који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица. Исто тако, када је реч о спречавању секундарне виктимизације, ЗМ садржи неколико значајних одредби у том погледу, као што је увођење посебне формалне обавезе за службене актере кривичног поступка (јавни тужилац, истражни судија, судије у већу) да се према оштећеном односе водећи рачуна о његовом узрасту, својствима личности, образовању и приликама у којима живи, с посебним освртом на настојање да се избегну последице по личност и развој жртве. Уз ове одредбе треба нагласити и оне које предвиђају да се управо с циљем спречавања секундарне виктимизације саслушање малолетника обави уз помоћ психолога, педагога или другог стручног лица (чл. 152. ст. 1. ЗМ), односно употребом техничких средстава (конференцијске везе) уколико судија процени да је у зависности од личности малолетног лица тако нешто неопходно (чл. 150. ст. 3. ЗМ). Међутим, без обзира на постојеће одредбе, поједини аутори сматрају неоправданим примарно фокусирање на проблеме деце и малолетничке делинквенције, што значи и ређе анализирање специфичности које се односе на дете као жртву кривичних дела са елементима насиља, односно назначавају да на пољу спречавања поновне виктимизације ове категорија жртава постоји простора за додатни напредак (Шкулић, 2011, стр. 348).

Имајући у виду да медијско извештавање о појединим кривичним догађајима има карактер паралелног јавног поступка, који се одвија упоредо са одговарајућом кривичном процедуром, све што произилази као последица неадекватног поступања органа формалне социјалне контроле истовремено може бити последица и неадекватног медијског извештавања. Објашњавајући улогу медија у измењеним околностима живота на почетку XXI века, покушавајући да идентификује разлоге њихове потребе да (не)свесно поново виктимизују жртве одређених кривичних дела, Сандерсон Бек (*Sanderson Beck*) је њихову функцију повезао са основним мотивима на којима се заснива свака интеракција. Сходно томе, такмичарски и кооперативни мотиви, као два неизоставна покретача интеракције, јесу и главни покретачи готово свих активности масовних медија, при чему он посебно наглашава значај такмичарског мотива из којег настаје надметање између ових субјеката (конкурвенција) (Beck, 2004, према Sood, 2018, р. 658). Дакле, у периоду рапидног развоја дигиталних технологија и развоја неограничених могућности пласирања најразноврсније могућег садржаја, конкурентност масовних медија постаје њихова најзначајнија функција. То, даље, значи да њихови садржаји нису примарно прилагођени начелима и принципима на којима би требало да се заснива њихов рад, већ се садржај пласира или чак и креира

тако да буде атрактивнији од садржаја који нуди конкуренција, у чему би требало тражити и саме разлоге неоправданог извештавања које, углавном, за резултат има секундарну виктимизацију.

Чини се, барем из досадашње праксе, да је ова врста виктимизације најизраженија у медијском извештавању о жртвама одређених кривичних дела. То, с друге стране, не значи да медији не могу обавештавати јавност о току одређеног кривичног поступка. Напротив, Закон о јавном информисању и медијима⁹ (у даљем тексту: ЗЈИМ) предвиђа да се „информације из кривичног поступка који је у току могу објавити ако су изнете на главном претресу или ако су прибављене или ако су могле бити добијене од органа јавне власти на основу закона којим се уређује приступ информацијама од јавног значаја“ (чл. 74. ст. 1.). Врло значајан документ који садржи смернице за поступање медијских радника у различитим ситуацијама јесте и Кодекс новинара Србије (2006). Позивајући све одговорне професионалне раднике у медијима на поштовање етичких принципа, Кодекс прописује и то да „у извештајима о кривичним делима, национална, расна, верска, идеолошка и политичка припадност, као и сексуално опредељење, социјални и брачни статус осумњичених лица или жртава, помињу се само у случају када су опредељења, припадност или статус у непосредној вези с врстом и природом почињеног кривичног дела“ (Кодекс новинара Србије, 2006, Поглавље IV, чл. 1, тачка 4). Поглавље IV овог Кодекса позива на одговорност новинара прописујућу да ту одговорност не могу подредити интересима других, али и наглашава поједине дужности новинара у ситуацијама када извештавају о кривичним делима. Сходно томе, новинар је дужан да поштује и штити права и достојанство жртава злочина (чл. 5), да не открива идентитет жртве или евентуалног починиоца на основу пристанка за разговор (чл. 3, тачка 4), да приликом извештавања о кривичном делу не обележава идентитет жртве и поштује право на претпоставку невиности осумњиченог (чл. 3, тачка 5). Право на претпоставку невиности регулисано је Уставом РС¹⁰ и ЗКП, који наводе да се свако сматра невиним све док се његова кривица за кривично дело не утврди правноснажном одлуком суда (чл. 34. ст. 3. Устав РС и чл. 74. ст. 1. ЗКП). Од значаја за тему јесу и одредбе садржане у Поглављу VII Кодекса новинара Србије, у којима се наводи да приликом извештавања о кривичним делима није дозвољено објављивање имена и фотографија или било каквих података жртава и починилаца које их јасно идентификују (чл. 1, т. 1.); чак и уколико надлежни државни органи објаве податке који спадају у домен приватности учиниоца или жртве, медији ту информацију не смеју да преносе (чл. 1, т. 3.).

Проблем, ипак, настаје оног тренутка када медији, одбацујући етичке и друге обавезе које имају и принципе на којима се заснива њихов рад, у намери да привуку што већи број корисника оваквих садржаја, свесно крше наведене прописе, занемарујући интерес и самих оштећених лица у датом поступку. У данима када су овакве медијске конструкције најизраженије може се приметити аутентични егзалтирани приступ насиљу, како самих медија који извештавају о томе, тако и корисника ових садржаја. Отуда, једно од главних питања које се овде поставља је – Зашто је друштво у целини, а нарочито медији (у првом реду визуелни), толико фасцинирано причама о насиљу. Одговор је, тврди Илић, у чињеници да је „насиље одувек највише интриги-

9 „Сл. гласник РС“, бр. 83/2014, 58/2015 и 12/2016 - аутентично тумачење.

10 „Сл. гласник РС“, бр. 98/2006 и 115/2021.

рало обичног човека, тако да медијски прикази насиља представљају начин на који људи могу да доживе екстремне ситуације а да сами не западну у озбиљну ситуацију“ (Илић, 2017, стр. 47-48). Стога, евидентно је да медији препознају потенцијал да конструисањем ове врсте садржаја остваре свој циљ и повећају своје тираже, тако да се „скоро свакодневно у медијима износе подаци о изгледима да нека жена или дете буду жртве различитих облика насиља, интервјуишу се различити стручњаци, психолози, педагози и сл. који износе алармантне податке о епидемијским размерама ових проблема, што бива без резерве прихваћено у јавном мњењу“ (Илић, 2017, стр. 48). Иако је свако кривично дело које се представи у јавности тема која аутоматски преокупира пажњу читавог друштва, приметно је да она дела која садрже сексуалну и насилничку конотацију јесу уједно и најзаступљенија у медијима, при чему се занемарује чињеница да управо извештавање о овим делима има и највећи потенцијал да проузрокује секундарну виктимизацију.

РИЗИК ОД СЕКУНДАРНЕ ВИКТИМИЗАЦИЈЕ – ВРСТА КРИВИЧНОГ ДЕЛА И УЛОГА МЕДИЈА

Иако су људи данас безбеднији од насиља него што су то били у неком претходном периоду, изложеност насиљу и даље има стварне физичке, емоционалне и друштвене последице по животе самих жртава (Sharkey, 2018, р. 90). Те последице јесу најизраженијег интезитета у току трпљења самог кривичног дела или непосредно након истог, међутим, оно што се често превиђа јесте и то да се последице ове врсте могу испољити и након извесног периода, што је стање које се назива секундарном виктимизацијом. Секундарна виктимизација, дакле, може настати као одложена и накнадно проузрокована последица насилног злочина било које врсте, а у литератури која се бави овом темом, а која је прилично скромна, нагласак се ставља на штетна дејства која производе правни и медицински систем својим (не)чињењем (Ross, 2020, р. 37). С обзиром да, као што смо рекли, медијско извештавање често има карактер паралелног кривичног поступка, који се не обазире на морална и нормативна ограничења, сам проблем секундарне виктимизације тиме постаје значајно озбиљнији. У делу рада који следи посветићемо се анализи поновне виктимизације жртава кривичног дела против полне слободе – силовање и кривичног дела против брака и породице – насиље у породици. Постоји неколико разлога због којих су за анализу одабрана управо ова кривична дела, а један од главних јесте тај да анализа медијског садржаја показује уједно највећу заинтересованост јавности и највеће одступање од професионалног кодекса управо приликом извештавања у оваквим ситуацијама. Иако је, без икакве дилеме, реч о посебно осетљивим жртвама насиља, то, као што ћемо видети, не представља препреку медијским радницима и њиховим послодавцима да ове теме материјализују, макар то подразумевало и форсирање приче и појединих детаља који наводе жртву да поново проживљава примарну трауму.

Секундарна виткимизација жртава кривичних дела против полне слободе и смртнице за извештавање медија

У кривичноправном и криминолошком смислу кривична дела против полне слободе налазе се у центру пажње стручне и лаичке јавности, како због самих специфич-

ности ових дела тако и због изражене „тамне бројке“ (Антић, 2018, стр. 351). Често се, у теорији и пракси, за ову врсту кривичних дела користи и термин сексуални деликти, а највећа дилема у вези са њима јесте питање како их законом регулисати, односно где се поставља граница између дозвољеног и криминалног (Стојановић, Шкулић и Делибашић, 2018, стр. 165). Најбитнија карактеристика свих кривичних дела против полне слободе је да се контакти остварују без пристанка жртве, било уз њено активно противљење и пружање отпора или без њега. Кривични законик Републике Србије¹¹ (у даљем тексту: КЗ) предвиђа већи број различитих дела против полне слободе, као што су: силовање (чл. 178), обљуба над немоћним лицем (чл. 179), обљуба са дететом (чл. 180), обљуба злоупотребом положаја (чл. 181), недозвољене полне радње (чл. 182), полно узнемиравање (чл. 182а), подвођење и омогућавање вршења полног односа (чл. 183), посредовање у вршењу проституције (чл. 184), приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (чл. 185), навођење детета на присуствовање полним радњама (чл. 185а), искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (чл. 185б). Законска дефиниција силовања, такође садржана у КЗ, гласи: „ко принуди другог на обљубу или са њом изједначен чин употребом силе или претњом да ће непосредно напасти на живот или тело тог или њему блиског лица, казниће се затвором од пет до дванаест година“ (чл. 178. ст. 1. КЗ). Ипак, у домаћој литератури постоји сагласност да је силовање доминантно кривично дело из ове групе, а да су, последично томе, жене чешће жртве (Игњатовић, 2012, стр. 26). Такође, и подаци Светске здравствене организације у том смислу нису нимало бољи, па они показују да је свака пета девојка, а свака трећа жена била жртва сексуалног насиља у неком тренутку свог живота (Семерикова, 2017, стр. 36). Међутим, сексуални деликти нису одређени биолошким, већ друштвеним факторима, као што су услови за васпитање и социјализацију, а њихова специфичност јесте у томе да је степен доживљене трауме изузетно висок и, сходно томе, захтева посебну стручност органа формалне контроле у успостављању односа са жртвама овог кривичног дела (Ивасјук и Калашников, 2018, стр. 105). Поред примарне виктимизације која је овде најизраженија, кривична дела против полне слободе, у првом реду силовање, представљају и најистакнутији пример секундарне виктимизације, која настаје услед неадекватног одговора правосуђа, полицијских и других органа, али и све неприкладнијег медијског извештавања.

Разлози секундарне виктимизације, дакле, јесу разноврсни, а специфичности појединих кривичних дела дају још већи допринос томе. Ни сама улога медија у извештавању о кривичном поступку није баш најјасније одређена, првенствено јер, у појединим ситуацијама, заиста постоји интерес јавности да о томе сазна, али се такође поставља дилема где је граница тога. Заправо, како тврде поједини аутори, у „оваквим типовима извештавања долази до сучељавања два изузетно важна, али опречна интереса. Са једне стране постоји право јавности да буде обавештена о откривању и доказивању кривичних дела, а са друге стране јемства која се установљавају у корист лица за које постоји одговарајући ниво сумње да је учинило

11 „Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

такво дело“ (Квастек, 2019, стр. 182). Из тих разлога се, примера ради, у америчкој судској пракси десило да су новинари открили идентитет жртве силовања коју нападач пре тога није познавао, а с обзиром на детаље које су медији пласирали омогућили су нападачу да прогања жртву (Phillipson, 2008, р. 21), што, без обзира на то што овде није реч о секундарној већ новој виктимизацији, ипак, експлицитно показује одговорност самих медија. Стога, интерес јавности није и не може бити изговор за непрофесионално извештавање, јер, конкретно на овом примеру из америчке праксе, не може се видети какав је могао бити интерес јавности да сазна детаље о жртви. Са тим је сагласан и Имрон (*Ali Imron*), који наглашава да је интерес „миришљави цвет који свако може да убере“ (Imron, 2013, р. 83), јасно стављајући до знања да се непрофесионализам медијских радника који узрокује накнадне и озбиљне последице по жртву не може оправдавати овим изговором. Имрон, такође, сматра да код медијског извештавања о кривичним делима против полне слободе, углавном силовања, постоји проблем саме конструкције наслова и реченица који одступају од истине али постижу свој ефекат у циљу пробуђивања интересовања код читалаца (Imron, 2013, pp. 83-84). Примера ради, *Daily Memorandum* је на насловној страни једног свог броја објавио фотографију тела жртве силовања на којој су интимни делови тела били замагљени, али су положај самог тела и околина у којем је тело пронађено били јасно видљиви. Ситуација са том насловном страном је била утолико морбиднија самом чињеницом да је уз тело жртве објављена и њена портрет фотографија, са хицабом који је носила на глави. На тај начин, не штитећи достојанство жртве и без пијетета према породици, овај медиј је, из горе наведених разлога, извршио секундарну виктимизацију саме жртве.

Све то указује да, поред надлежних органа формалне социјалне контроле, и медији имају значајну одговорност у спречавању секундарне виктимизације жртава кривичних дела, посебно најосетљивих дела као што су она против полне слободе. Стога би, медијско извештавање у оваквим ситуацијама, требало да достигне највише стандарде професионализма, те да се томе додају и посебне обавезе које би медијски радници испунили с обзиром на саму специфичност кривичних дела и осетљивост жртава. Опште смернице, у том смислу, би се пре свега односиле на савет медијима да не треба откривати идентитет жртве и чланова породице док је поступак у току (Смернице за медијско извештавање о насиљу према женама, 2019). Дакле, све супротно одо нога што су урадиле *Вечерње новости* у свом тексту од 23. јануара 2016. године, када су навели да је мушкарац Р. В. (53) из Јагодине ухапшен због сумње да је силовао И. С. (16), наводећи да је жртва ћерка пријатеља учиниоца, која болује од рака и има одређене сметње у развоју (Мршевић, 2017, стр. 44). Истина, идентитет жртве, као ни самог починиоца, није откривен, али је у тексту беспотребно дато неколико специфичних карактеристика жртве на основу којих може бити препозната. Даље, приликом извештавања о жртвама кривичних дела против полне слободе, одговорност за почињено насиље не треба пребацити на насилника на жртву (Смернице за медијско извештавање о насиљу према женама, 2019). Дневни лист *Информер* је у тексту од 10. марта 2015. године објавио да је трансјену, проститутку, Ивану Кухарић (28) силовао возач камиона бугарских таблица (Мршевић, 2017, стр. 44). На тај начин, истичући полно опредељење жртве, овај лист сугерише на њено занимање и тиме одговорност ставља на саму жртву, посебно јер је општи

став јавности да посао проститутке подразумева и прихватање ризика од силовања, односно да оне спадају у такозвану *not rapeable* групу.

Наведени примери представљају тек неколико илустрација готово свакодневног непрофесионализма медијских радника и њихове тежње ка сензационализму како би остварили своје циљеве у погледу профита. Евидентно је да се у том настојању, свесно и перфидно, занемарују интереси самих жртава, али и њихова права загарантована Уставом РС¹² и законима. На тај начин, знатижеља јавности бива задовољена, међутим, жртве су неминовно принуђене да кроз нежељени публицитет поново проживљавају и више него непријатна искуства, па је секундарна виктимизација жртава кривичних дела против полне слободе готово загарантована, што је пораз не само надлежних органа већ и читавог друштва.

Секундарна виктимизација жртава кривичних дела против брака и породице – насиље у породици и смернице за извештавање медија

Секундарна виктимизација, дакле, без изузетака, може се јавити код жртава било ког кривичног дела, међутим, саме околности под којима се дело изводи, специфичности истог, способност надлежних органа да правовремено и адекватно реагују, те медијски публицитет, јесу чиниоци који значајно доприносе овом процесу. По правилу, она дела код којих постоји већа вероватноћа поновног проживљања последица насталих трпљењем радње кривичног дела јесу уједно и случајеви који изазивају већу медијску пажњу. Као што смо видели, у групу кривичних дела код којих постоји повећан ризик од секундарне виктимизације спадају кривична дела против полне слободе, у првом реду силовање, као сексуални деликт код којег је најизраженија „тамна бројка“ (Антић, 2018, стр. 351). Такође, у исту групу, барем када је у питању непрофесионално и извештавање мотивисано интересима одређеног листа или портала, а не интересом жртве, спадају и кривична дела против брака и породице, превасходно насиље у породици, односно деца као најосетљивије жртве кривичних дела ове врсте.

Брак и породица, сходно томе, јесу друштвено значајна добра која могу бити предмет угрожавања, а оно што је заједничко код кривичних дела против брака и породице јесте заштитни објект (Голубовић, 2016, стр. 33). Према КЗ, у кривична дела против брака и породице спадају: двобрачност (чл. 187), принудно закључење брака (чл. 187а), ванбрачна заједница са малолетником (чл. 190), одузимање малолетног лица (чл. 191), промена породичног стања (чл. 192), запуштање и злостављање малолетног лица (чл. 193), насиље у породици (чл. 194), недавање издржавања (чл. 195), кршење породичних обавеза (чл. 196), родоскврнуће (чл. 197). Када говоримо о насиљу у породици обично се под њим подразумевају недозвољене радње које се одвијају између брачних партнера – супружника, иако се идентичне радње могу манифестовати и између партнера који живе у другим врстама заједнице. У закону је насиље у породици дефинисано на следећи начин: „ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице, казниће се затвором од три месеца до три године“ (чл. 194. ст. 1. КЗ). Ипак, ризик виктимизације, како секундарне тако и примарне, код ове врсте насиља није својствен само брачним партнерима, већ и деца као чланови породичне заједнице

¹² „Сл. гласник РС“, бр. 98/2006 и 115/2021.

могу трепети посредне или непосредне последице. Није мали број истраживања породичног насиља која потврђују да је ризик од виктимизације код ове врсте кривичних дела највећи управо код деце. У неколико радова који се баве овом темом наводе се поједини фактори који јој погодују, а који су карактеристични за животно доба у којем се налазе, као што су: емоционална повезаност са члановима породице и однос заснован на поверењу, психолошка рањивост, специфичан друштвени статус, али и недостаци у раду оних система који су дужни да их штите од сваког облика насиља (Танкосић и Милосављевић-Ђукић, 2018, стр. 67; Khoadadi & Safari, 2020, p. 174).

Ипак, сама тежина кривичног дела код злочина против брака и породице, као и повећани ризик од поновне виктимизације жртава ових дела, посебно деце, нису довољан разлог да сви медији, осим неколицине изузетака, барем у оваквим ситуацијама, оставе по страни свој интерес и веродостојно пренесу информације о истим, у складу са професионалном етиком, прописима и чувајући достојанство и интегритет жртве. Јавност, с друге стране, како се наводи у документу под називом Смернице за заштиту приватности у медијима (2018), има легитимни интерес да буде обавештена о злочинима, истражним поступцима и суђењима, с тим што би новинари у таквим ситуацијама морали да извештавају „у доброј вери, уздржавајући се од објављивања неутемељених и непроверених оптужби“ (стр. 23). Једна од најзначајнијих смерница у погледу извештавања о жртвама насиља у породици, у циљу спречавања њихове секундарне виктимизације, јесте и обавеза новинара да штите идентитет жртава, а посебно малолетних лица. Међутим, као и у свим до сада описаним случајевима, ситуација у пракси је, и поред свих смерница и прописаних обавеза, дијаметрално супротна истим. Примера рада, портал *Kurir.rs*, је у тексту од 30.12.2021. године, извештавајући о случају породичног насиља у Сомбору, уз низ неистинитих и непроверених сензационалистичких информација, објавио и фотографије жртава, од којих је једна имала 19 а друга 15 година (Курир, 2021, Сомборски монструм се ушуњао у кућу кроз прозор ..., 30. децембар). Да незнање и непрофесионализам доминирају српском медијском сценом сведочи и текст објављен на порталу *Novosti.rs*, који говори о случају породичног насиља у којима су жртве били жена и деца (Новости, 2021, Жену и сина избо ножем ..., 18. јун). Текст обилује низом непроверених информација и произвољним закључцима, међутим, оно што је посебно несхватљиво јесте чињеница да је у тексту објављено и неколико информација на основу којих се може утврдити идентитет малолетне деце, између осталог и информација о томе у којој болници је смештено дете које је повређено. Из наведених примера се, дакле, види оно што се кроз читав рад провлачи као главни утисак целокупне приче а то је да непоштовање професионалних кодекса и нормативног оквира који уређује начин писања и извештавања медијских радника ионако непривлачив степен виктимизације чини додатно већим. Овакву константацију потврђује и истраживање *Центра за професионализацију медија и медијску писменост* (ЦЕПРОМ), у којем се наглашава да су откривање идентитета, угрожавање права и достојанства свих жртава, а посебно деце, као и објављивање непримерених и узнемиравајућих садржаја најзаступљенији прекршаји Кодекса новинара Србије (ЦЕПРОМ, 2018). У истом истраживању долази се до закључка да је секундарна виктимизација детета, посредством масовних медија, врло честа појава, превасходно у дневној штампи, с обзиром да својим начином извештавања

ови субјекти наносе додатну штету жртвама кривичних дела против брака и породице, у првом реду, породичног насиља (ЦЕПРОМ, 2018).

Сходно свему претходно наведеном, брак и породица, дакле, јесу друштвено значајна добра, међутим, с обзиром да могу бити предмет угрожавања, а имајући у виду специфичност могућих кривичних дела, реч је о активностима које носе повећан ризик од виктимизације, како примарне, тако и секундарне. Наведени примери из дневне штампе и са интернет портала потврђују и званичне институционалне податке који говоре о томе да се у улози жртве код ових кривичних дела најчешће појављују жене и деца. Ако се, том приликом, узме у обзир и чињеница да институционални потенцијал за заштиту жртава породичног насиља није на завидном развојном нивоу, односно да у последњим годинама евидентно постоје побољшања на том плану, али да иста још увек нису ни близу довољног, онда је, поновна виктимизација, која настаје као резултат одсуства професионалне етике и незнања појединих медијских радника, апсолутно неприхватљива.

ЗАКЉУЧАК

Конструисање општеприхватљивих друштвених ставова на конзервативном схватању о улози жене у брачној заједници, имало је за последицу одсуство адекватне реакције надлежних органа и инкриминацију жртава кривичних дела. Такво друштво исказује већи потенцијал да без моралне и кривичне одговорности, речима или делима, врши секундарну виктимизацију. Као што смо могли видети, иако се широко постављен концепт секундарне виктимизације, заправо, односи на неадекватно и неправовремено реаговање органа формалне социјалне контроле, с обзиром да медијско извештавање неретко има и карактер паралелног јавног поступка, може се односити и на накнаде последице које из тога произилазе. Иако сама секундарна виктимизација, схваћена као ситуација у којој кривични поступак има негативан утицај на жртву, није предодређена биолошким факторима, анализа медијског садржаја посредством кога су жртве поново виктимизирани потврђује да се у улози жртве чешће појављују жене, у одређеном броју случаја чак и малолетне девојке. Ипак, овде треба напоменути да је ризик од секундарне виктимизације препознат и од стране законодавца, те је у складу са тиме изграђен прилично квалитетан нормативни оквир који за циљ има њено спречавање. Међутим, проблем је у томе што се одредбе садржане у нормативном оквиру односе на примарно значење секундарне виктимизације, односно на оно које настаје услед неадекватне реакције органа формалне социјалне контроле, док она секундарна виктимизација која се врши посредством медија још увек није директно уређена на овај начин. Полазећи од такве могућности, с циљем да се спречи поновно изазивање непотребних патњи оних особа које су већ биле виктимизирани самим кривичним делом, ЗЈИМ и Кодекс новинара Србије прописали су обавезе и смернице за професионалне новинаре који извештавају о овим догађајима. Самим тим, потврђено је да постоји интерес јавности да буде обавештена о откривању и доказивању кривичних дела, при чему синтагма јавни интерес не подразумева начин поступања и пласирања информација као у наведеним и у још много више ненаведених примера. Такав порив масовних медија, који за циљ имају стицање предности у односу на конкуренцију, готово увек

на штету жртве, не може и не сме имати оправдање ни у једном од изговора којима се исти у таквим ситуацијама служе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Антић, И. (2018). Кривичноправни аспект силовања у позитивном праву Републике Србије. *Годишњак Факултета безбедности*, 2018(1), 339-353.
2. Baisla, D.K. (2016). Secondary Victimization Under The Criminal Justice System. *Journal of Legal Studies and Research*, 2(3), 62-77.
3. Бркић, С. (2005). Заштита сведока у кривичном поступку. (издање самог аутора). Нови Сад.
4. Васиљевић-Продановић, Д. (2012). Реинтегративно посрамљивање: неформално средство формалне социјалне контроле криминалитета. *Специјална едукација и рехабилитација*, 11(3), 483-502.
5. Голубовић, З. (2016). Полицијска реакција на кривична дела против брака и породице. (Докторска дисертација, Правни факултет Универзитета Унион, 2016). Преузето са: <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/9747?show=full&locale-attribute=en>
6. Ивасюк, О. Н. и Калашников, И. В. (2018). Виктимологические особенности преступлений против половой свободы, совершаемых в отношении женщин. *Вестник Московского университета МВД России*, 2018(5), 104-110.
7. Игњатовић, Ђ. (2009). Државе са ниском стопом криминалитета – Пример Малте. *Страни правни живот*, 2009(3), 49-66.
8. Игњатовић, Ђ. (2012). Поређење стопа пријављених учинилаца кривичних дела: Србија – остале европске земље. У Ђ. Игњатовић (ур.), *Казнена реакција у Србији* (18-50). Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
9. Илић, Г. (2012). О положају оштећеног у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 60(1), 137-158.
10. Илић, А. (2017). Медији и криминалитет – криминолошки аспекти. (Докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2017). Преузето са: <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/9158>
11. Imron, A. (2013). Media Construction of Gender: Framing Analysis of Rape Cases in the Mass Media. *Journal of Government & Politics*, 4(1), 73-87.
12. Квастек, А. (2019). Медији, криминалитет и млади. *Crimen*, 10(2), 174-188.
13. Кесић, Д., Џелетовић, М. и Томић, М. (2020). Презентација криминалитета у медијима. *Социолошки преглед*, 54(4), 1415-1436.
14. Kurir.rs (2021). Сомборски монструм се ушуњао у кућу кроз прозор, 5 дана је звао ћерке и бившу жену, али му се нису јављале, уследио је хорор. Приступљено 18. јануара 2022, <https://www.kurir.rs/crna-hronika/3840775/uzas-zenu-i-cerke-zaklao-na-spavanju-teladovukao-u-hodnik-i-spalio-ih-pa-se-krvavih-ruku-obesio-na-tavanu>
15. Khoadadi, S. B. & Safari, S. (2020). Criminological Explanation of the Impact of Child Victimization on their Delinquency. *World Journal of Environmental Biosciences*, 9(1), 173-179.
16. Лазаров, З. (2017). Заштита сведока у кривичном поступку. (Докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2017). Преузето са: <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/10217>
17. Мршевић, З. (2017). *Како против насиља – улога медија*. Београд: УНДП Србија.
18. Николић-Ристановић, В. (2019). *Од жртве до победника: виктимологија као теорија, пракса и активизам*. Београд: Виктимолошко друштво Србије.
19. Novosti.rs (2021). Жену и сина избо ножем: стравично породично насиље код Чачка. Приступљено 18. јануара 2022. године <https://www.novosti.rs/c/hronika/zlocin/1008285/zenu-sina-izbo-nozem-stravicno-porodicno-nasilje-kod-cacka>

20. Orth, U. (2002). Secondary Victimization of Crime Victims by Criminal Proceedings. *Social Justice Research*, 15(4), 313–325.
21. Phillipson, G. (2008). Trial by Media: The Betrayal of The First Amendment's Purpose. *Law and Contemporary Problems*, 71(4), 15-29.
22. Ross, L.K. (2019). The survivor imperative: an autoethnography of secondary victimization after sexual violence. (Doctoral dissertation, University of Otago, 2020). Retrieved: <https://ourarchive.otago.ac.nz/handle/10523/10076/stats?max=10&usage-type=file-downloads&date-range=current-month>
23. Семерикова, А. А. (2017). Проституция и сексуальное насилие. Криминологический и виктимологический аспект. *Юридические исследования*, 2017(9), 31-38.
24. Симеуновић-Патић, Б. и Кесић Т. (2016). *Криминалистичка виктимологија*. Београд: Криминалистичко полицијска академија.
25. Sood, B. (2018). Role of Media in Building the Better Society. *International Journal of Research in Social Sciences*, 8(9), 656-667.
26. Стојановић, З., Шкулић, М. и Делибашић, В. (2018). *Основи кривичног и кривичног процесног права*. Београд: Адвокатска комора Србије.
27. Sharkey, P. (2018). The Long Reach of Violence: A Broader Perspective on Data, Theory, and Evidence on the Prevalence and Consequences of Exposure to Violence. *Annual Review of Criminology*, 1, 85-102.
28. Танкосић, Б. и Милосављевић-Ђукић, И. (2018). Породично насиље - карактеристике насиља над децом и последице на развој деце. *Војно дело*, 70(5), 67-81.
29. Thompson, R.R., Garfin, D.R., Holman, E.A., & Silver, R.C. (2017). Distress, Worry, and Functioning Following a Global Health Crisis: A National Study of Americans' Responses to Ebola. *A journal of the Association for Psychological Science*, 47(8), 920-930.
30. Центар за професионализацију медија и медијску писменост (ЦЕПРОМ). (2018). Медијска слика деце у Србији 2018. Београд: Центар за професионализацију медија и медијску писменост. Преузето 02. фебруара 2022. са <https://www.ceprom.rs/wp-content/uploads/2019/03/PUBLIKACIJA-Medijska-slika-dece-u-Srbiji-2018..pdf>
31. Clevenger, Sh., Higgins, G. E., Marcum, C. D. & Navarro, J. N. (2020). *Understanding Victimology: an Active-Learning Approach*. London: Routledge.
32. Шкулић, М. (2015а). Положај жртве кривичног дела/оштећеног кривичним делом у кривичноправном систему Србије. Подршка жртвама и сведоцима. Преузето 18. марта 2022. са <https://www.podrskazrtvama.rs/dokumenti/izvestaji-i-analize.php>
33. Шкулић, М. (2015б). Битне карактеристике малолетничког кривичног права и основне специфичности Нацрта закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку. *Билтен Врховног касационог суда*, 2015(2), 131-179.
34. Шкулић, М. (2011). *Малолетничко кривично право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
35. Wilson, J.K. (Ed.) (2009). *The Praeger Handbook of Victimology*. Oxford: ABC-CLIO.
36. Wormwood, J.B., Lin, Y., Lynn, S.K., Barrett, L.F., Quigley, K.S., & Jong, J. (2019). Psychological impact of mass violence depends on affective tone of media content. *PLoS ONE*, 14(4), 1-20.
37. General Assembly resolution 40/34. (1985). Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. Retrieved January 18, 2022, from https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.29_declaration%20victims%20crime%20and%20abuse%20of%20power.pdf
38. Закон о јавном информисању и медијима („Сл. гласник РС“, бр. 83/2014, 58/2015 и 12/2016).
39. Законик о кривичном поступку („Сл. гласник РС“, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС).

40. European Parliament. (2012). *Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime*. Retrieved January 18, 2022, from <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj>
41. *Кодекс новинара Србије*. (2006). Београд: Савет за штампу. (https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks_novinara_Srbije.pdf)
42. Кривични закон („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019).
43. Смернице за заштиту приватности у медијима. (2018). Београд: JUFREX. (<https://rm.coe.int/srb-guidelines-on-safeguarding-privacy-in-the-media/1680a012c5>)
44. Смернице за медијско извештавање о насиљу према женама. (2019). Београд: УНДП. <file:///C:/Users/Nemanja/Downloads/XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX.pdf>).